

DE
MOOISTE
KASTELEN
VAN
VLAANDEREN

DE
MOOISTE
KASTELEN
VAN
VLAANDEREN

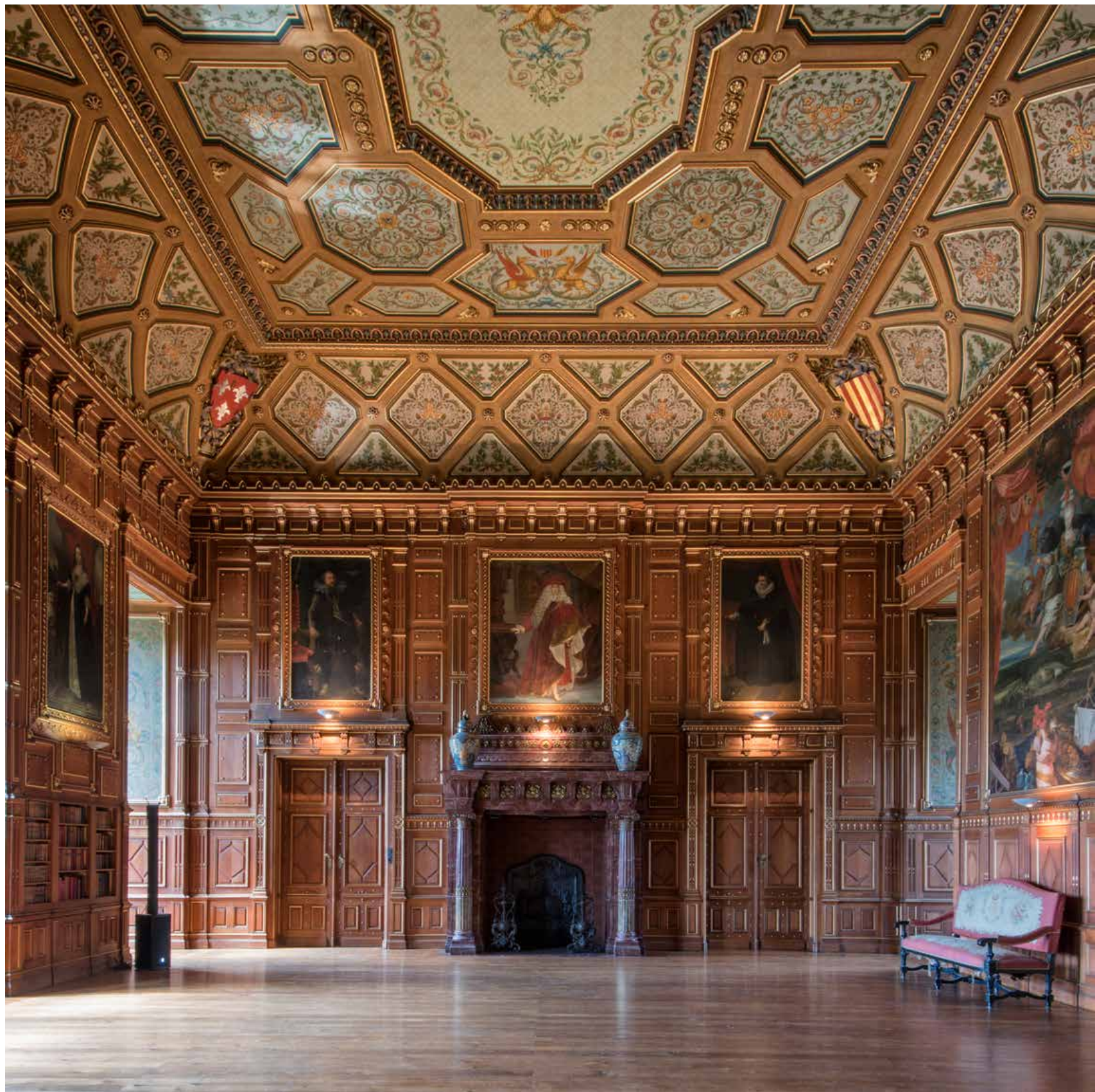
TOERISTISCHE
&
CULTURELE
GIDS

IRENE SMETS
foto's
KOEN DE LANGHE

LANNOO

WOORD VAN DANK

Een compleet kastelenboek voor Vlaanderen met zowel historische als up-to-date praktische informatie is het resultaat van individuele research maar ook van teamwerk.

Voor mijn basisdocumentatie was de Inventaris Onroerend Erfgoed (online) een onmisbaar instrument. Tussen juli 2016 en augustus 2017 verdiepte ik me onafgebroken in de bouwgeschiedenissen van de kastelen en domeinen zoals die door gespecialiseerde onderzoekers werden beschreven en online gepubliceerd op initiatief van het Vlaamse Agentschap Onroerend Erfgoed. Naast die belangrijke bron waren er vele andere. In het bijzonder wil ik Bruno Janssens noemen. Zijn groot fotoarchief, zijn omvangrijke documentatie over de Belgische kastelen, zijn kennis en bereidheid om die kennis te delen hielpen mij dit project vorm te geven. Fotograaf Koen De Langhe complimenteer ik van harte met zijn visuele bijdrage: zijn foto's zijn prachtige evocaties van de kastelen en betekenen een grote verrijking voor dit boek.

Bij het schrijven van het kastelenboek voelde ik me gesteund door uitgever Lieven Defour en zijn voortreffelijk team, onder wie ik Anne Haegeman niet onvermeld wil laten, om de extra aandacht die ze aan deze publicatie besteedde. Van bijzondere aandacht gesproken: het hele voorbije jaar volgde Dirk, mijn echtgenoot, van nabij de totstandkoming van het boek en hielp hij me met raad en daad. Ik kan hem niet genoeg danken voor zijn lieve aanmoedigen en assistentie.

Mijn grote en onuitputtelijke inspiratiebronnen waren natuurlijk de kastelen zelf. Ik dank ten zeerste alle kasteelheren en -vrouwen, beheerders, secretarissen, conservatoren, archivariissen, gidsen, museummedewerkers, medewerkers van gemeentelijke toeristische diensten en van de Vlaamse erfgoedorganisatie Herita, voor hun deskundige informatie, hun kritische evaluatie, hun sympathieke reacties en bereidwilligheid. Dat de grote kastelen van Vlaanderen vandaag zulke prachtige levende monumenten en musea zijn, is in de eerste plaats de vrucht van hun gedrevenheid om het unieke erfgoed dat zij bezitten of beheeren in stand te houden en aan de volgende generaties door te geven.

Irene Smets

←← Kasteel Ooidonk, Bachte-Maria-Leerne (Deinze). Uit de meanders van de Leie rijzen de emblematische ronde torens van 'het Chambord van Vlaanderen' op.

← De Ridderzaal in Kasteel de Merode, Westerlo

VLAANDEREN, LAND VAN KASTELEN

Het is geen overdrijving... Bijna iedereen in Vlaanderen kent 'om de hoek', in zijn dorp, zijn stad, zijn deelgemeente of op het nabijgelegen platteland wel een kasteel. Vaak is het een beetje 'ons' kasteel geworden, waar we iedere dag voorbijkwamen op weg naar school, waar we met vriendjes in het park speelden of fietsen of waar we met onze ouders gingen wandelen en picknicken. Vandaag is dat niet anders dan toen. 'Onze kastelen', ze zijn er altijd geweest en ook de volgende generaties zullen er, net als wij vandaag, eigen herinneringen aan bewaren.

← Het Kasteel van Loppem (Zedelgem)

↓ Kasteel Tillegem, Sint-Michiels (Brugge)

WAT IS EEN KASTEEL?

Vlaanderen mag prat gaan op honderden kastelen, van middeleeuwse waterburchten tot - naar onze hedendaagse normen - wat groot uitgevallen landhuizen, van prachtige adellijke residenties tot ruïnes. Over dat rijke cultuurbezit gaat dit boek. Ik heb het begrip 'kasteel' ruim opgevat want er zijn vele soorten kastelen! Verwacht dus geen wetenschappelijke uiteenzetting over wat een kasteel is en wat niet. Ik heb er zelfs enkele 'paleizen' bij genomen, in onze historische steden, omdat ik ze niet buiten beschouwing wilde laten. Het zou aanvoelen alsof een oude oom en tante uit de stad niet werden uitgenodigd op de grote familiereünie...

ONZE AANPAK

Van de meeste kastelen kennen we alleen de buitenkant. Vaak is het domein wel toegankelijk als openbaar park, maar niet het kasteel zelf omdat het door de overheid of een instelling voor niet-toeristische doeleinden wordt gebruikt. Een aantal kastelen wordt nog altijd permanent bewoond door de adellijke familie die er al eeuwen gevestigd is, of door nieuwe eigenaars. Heel wat kastelen kunnen evenwel bezocht worden.

Vlaanderen telt **vierentwintig** historische kastelen die **als culturele bezienswaardigheid** zijn **opengesteld**, sommige slechts enkele dagen per jaar, andere het hele jaar door. Ze hebben een toeristische infrastructuur en doen er alles aan om verleden en heden met elkaar te verbinden en om de bezoekers, jong en oud, op een aangename manier het kasteel en domein te laten ontdekken. In mijn boek krijgen die kastelen de meeste aandacht. Ik geef een heleboel praktische informatie om je te helpen bij het plannen van je bezoek.

GRAVENSTEEN

Sint-Veerleplein 11, 9000 Gent
09 266 85 00 (Historische Huizen Gent)
09 266 85 07 (zalenverhuur:
geefruit.ryckaert@stad.gent)
09 210 10 75 (info en reservering scholieren
en groepen), www.gravensteengent.be
historischehuizen@gent.be

OOIT EEN KRACHTIG SYMBOOL VAN GRAFELIJKE MACHT OVER EEN TROTSE EN OPROERIGE STAD

IN EEN NOTENDOP

Middeleeuwse burcht met vrijwel intact
bewaard gebleven verdedigingssysteem.
Poortgebouw, walmuur met torens, donjon,
oud grafelijk verblijf en paardenstal toegan-
kelijk voor bezoekers. Wat huivergevoelend
Museum voor Gerechtsvoorwerpen (foltertu-
gen) en grote collectie historische wapens.

BEREIKBAARHEID

- × **AUTO** parkeermogelijkheden buiten de vestingzone.
- × **TREIN EN BUS** het Gravensteen is goed bereikbaar met het openbaar vervoer.
- × **FIETS** Blue-bike (Gent-Sint-Pieters).

OPENINGSTIJDEN & BEZOEK

- × Van 1 april tot 31 oktober dagelijks open van 10 tot 18 u, van 1 november tot 31 maart dagelijks open van 9 tot 17 u. Gedesloten op 24, 25 en 31 december en op 1 januari.
- × **Individuele bezoekers en groepen** kunnen op eigen houtje het Gravensteen bezichtigen. Groepen van meer dan 15 personen: graag vooraf melden via Boek@toerok.be. Op aanvraag: rondleidingen met een gids, kindertelers, themabezoeken, bezoeken

Door haar omvang en militaire architectuur droeg de burcht eeuwenlang een niet mis te verstane boodschap uit: dat de graaf van Vlaanderen een heel machtig man was.

EEN MOTTEKASTEEL

Boudewijn met de IJzeren Arm (ca. 840-879), de eerste graaf van Vlaanderen, liet een versterking bouwen op een hoge zandduin in het drassige land tussen twee Leiearmen. Hij wilde zijn gebied immers verdedigen tegen de Noormannen. Die konden het kasteel niettemin veroveren en vandaar hun plundertochten voortzetten. Niet veel later werden de Vikingen definitief verslagen en vormden zij geen gevaar meer in Vlaanderen. De graaf van Vlaanderen moest zijn macht echter zien te handhaven en zijn graafschap voortdurend goed bewaken. Nog voor het jaar 1000 verrees dan ook op dezelfde plek een grotere houten versterking, het 'novum castellum'.

In de daaropvolgende eeuwen werd hier een echte burcht opgetrokken: eerst een robuuste en hoge stenen donjon, die gaandeweg met stenen en houten bijgebouwen werd uitgebreid. Dit kasteel stond op een matje: een kunstmatige hoogte die was opgeworpen met aarde uit de rondom gegraven slotgracht. Zo'n

TOEGANKELIJKHEID

- × De burcht met haar vier smalle wenteltrappen, in totaal meer dan 480 treden, is momenteel niet toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Er wordt naar gestreefd om het bezoek voor personen met beperkte mobiliteit te vergemakkelijken en in de toekomst het Gravensteen zoveel mogelijk te ontlasten, eventueel met hoiende alternatieven.

VOORZIENINGEN

- × Bedrijven, verenigingen of particulieren kunnen historische zalen huren voor privéfeesten, diners, voordrachten, bedrijfsreunies en zo meer. In de Grote Zaal, waar je bezoek begint, is een leuke museumshop. Gedurende enkele jaren wordt de infrastructuur in het Gravensteen grondig aangepakt. Er komt onder andere een sfeerful café.

versterking op een motteheuvel - of op meerdere heuvels - wordt een mottekasteel genoemd. Het was in de 11de en 12de eeuw een gangbaar burchtype in de Lage Landen. Aanvankelijk was het grotendeels van hout gemaakt en bestond het uit een hoofdburcht of opperhof op de hoogste heuvel, en voorburchten die samen een neerhof vormden op de lagere heuvels. Het geheel was door een slotgracht omringd.

EEN BURCHT VOOR GRAAF FILIPS VAN DE ELZAS

Na een brand die zowat de hele nederzetting vernielde, liet graaf Filips van de Elzas (1142-1190) in 1180, op de grondvesten van het bestaande kasteel, een grotere burcht optrekken. Hij wilde daarmee het prestige van de graven van Vlaanderen versterken. Het nieuwe Gravensteen kreeg een majestueuze donjon of woontoren, een poortgebouw, verscheidene aanhorigheden en een omheining met 24 torens, en was grotendeels omwaterd.

Anderhalve eeuw later, omstreeks 1340, vond graaf Lodewijk van Male de gebouwen niet meer geschikt als verblijfplaats. Dus verhuisde hij naar een gerieflijker en aangenamer stadspaleis, het Hof ten Walle. Het Gravensteen bleef wel een belangrijk bestuurlijk centrum. Er werden grote feesten gehouden, de

Maar ik kon het toch niet laten om een aantal bijzonder **mooie of betekenisvolle kastelen** ook wat uitgebreider te bespreken, alhoewel je ze niet of slechts in beperkte mate op aanvraag kunt bezoeken. Hun park is soms toegankelijk en een verhaal over de **geschiedenis** van die eeuwenoude monumenten is altijd meegenomen!

KASTEEL VAN HEX

Hekslaan, 3870 Heks (Heers)
www.hex.be

IN EEN NOTENDOP
Prachtig kasteel van eind 18de eeuw. Historisch en esthetisch waardevolle tuinen en Engels landschapspark. Kasteel niet bezoekbaar. Domein toegankelijk tijdens de tuidagen in juni en september. Daarbuiten bezoek mogelijk op afspraak, in groepsverband en met een gids.

Kanunnik Franz Karl von Velbrück (1719-1784), prins-bischoep van Luik, liet omstreeks 1775 in Heks een buitenhuis bouwen, met daarbij siertuinen, een boomgaard en nutstuinen. Velbrück was in 1772 prins-bischoep geworden. Tot aan zijn dood regeerde hij over zijn machtsgebied als een verlicht vorst. Gewonnen voor de moderne ideeën van vrijheid, gelijkheid, rechtvaardigheid en verdraagzaamheid, bevorderde hij het volksonderwijs en de gezondheidszorg, streefde naar een beter gevangeniswezen en steunde de kunsten, letteren en wetenschappen.

Na Velbrücks dood erfde de zoon van zijn zus het domein. Later kwam het door vererving in bezit van de familie d'Ursel. In de loop der tijd onderging het kasteel een aantal wijzigingen. De toegangsportiek en de daken zagen er oorspronkelijk anders uit. Oude dienstgebouwen werden door nieuwe vervangen. De laat-18de-eeuwse interieurodecoratie bleef echter ongeschonden boven de plafondschilderijen, stucwerk, vergulde wandversieringen, houten lambriseringen, exotische beschilderingen, Chinees rijstpapierbehang en zo meer. Dat alles weerspiegelt de smaak van die tijd en geeft een trouw beeld van de sfeer waarin de prins-bischoep leefde.

Ook het park en de tuinen van het Kasteel van Hex hebben een unieke historische en esthetische waarde. De moestuin is al meer dan twee eeuwen onafgebroken in cultuur. In de bloementuinen bloeien alle soorten snijbloemen. De Franse tuin is een lust voor het oog. De Prinsenhof heeft bloembedden met een weelde aan zomerbloeiers en ook oude soorten rozenstruiken, die Velbrück zelf uit China liet importeren. Daarnaast omvat het domein nog een Chinese tuin, een bloemenweide, een bijentuin, een kweektuin en serres. Hex is vooral befaamd om zijn grote rijkdom aan rozenvariëteiten. Het zijn er vele honderden. En tot slot is er het prachtige park in Engelse stijl. Het beslaat ongeveer 80 ha en wordt beheerd door de Belgische Natuur- en Vogelreservaten.

De huidige kasteelbewoners, graaf Ghislain en gravin Stéphanie d'Ursel, beheren het landgoed met veel zorg, om zijn oorspronkelijke geest in stand te houden. Het kasteel is hun privéwoning en niet bezoekbaar. Wel stellen zij in juni en september de tuinen en het park enkele dagen open voor het publiek. Tijdens de tuidagen, die al sinds 1993 plaatsvinden, is het domein van het Kasteel van Hex een ontmoetingsplaats voor tuin- en plantentuffelhebbers. Het is dan mogelijk om het park met een gids te bezoeken. Ook buiten de tuidagen kan het domein worden bezocht, steeds op aanvraag, in groepsverband en onder leiding van een gids.

173 PROVINCIE LIMBURG

En tot slot zijn er ongeveer **vijfhonderd kastelen** die ik **beknopt** beschrijf, bijna altijd met een foto erbij. Vaak betreft het bekoorlijke kastelen maar zonder opmerkelijk architecturaal of historisch belang. Sommige hebben een maatschappelijke functie als gemeentehuis, muziekacademie of sociale ontmoetingsruimte, of ze hebben een nieuwe invulling gekregen als restaurant, feestzaal of congressentrum. Tot die grote derde groep behoren ook enkele kastelen met een interessante architectuur, maar ze liggen als privéwoning afgeschermd en verscholen in hun domein en zijn volledig ontoegankelijk.

— **BOEZINGE** —

KASTEEL VAN BOEZINGE

Laatclassieciatisch kasteel, in 1924 herbouwd nadat het tijdens WO I verwoest werd. Het is al drie eeuwen in het bezit van de familie de Tibaut de Boezinghe. De familie heeft plannen om het te restaureren en gedeeltekijk ter beschikking te stellen voor evenementen. Privébezit.

Diksmulderweg 391,
8904 Boezinghe (Ieper)

— **BOSSUIT** —

KASTEEL VAN BOSSUIT

Dit indrukwekkende kasteel werd in 1764 gebouwd door burggraaf Michiel Maximiliaan Layens naar ontwerp van de Rijpse architect Le Saffre, die zich liet inspireren door de Franse kastelen van de Loirestreek. In 1867 werd het verbouwd en kreeg het zijn vier hoektorens. Tijdens het jaarlijkse Kasteelfestival in juni worden er in het park allerhande activiteiten georganiseerd en kan het kasteel in groep worden bezocht. Het kasteel wordt bewoond door de adellijke familie de Talhouet.

Bouvierstraat 3-5,
8583 Bossuit (Avelgem)

— **BRUGGE** —

KASTEEL DE LA FAILLE

Minerakastel

Kasteeltje in typisch Brugse neogotische stijl uit 1893 naar ontwerp van architect Charles De Wulf. Het kasteel huisvest nu een brasserie.

Minerwater 4, 8000 Brugge
Tel. 059 33 42 54

— **DEERLIJK** —

GAVERKASTEEL

Oorspronkelijk een omwalde hoeve die in 1885 in opdracht van de industrieel en senator Astère Vercurysse de Solart tot 'kasteel' en zomerverblijf werd verbouwd. Sinds 1996 eigendom van de gemeente Deerlijk. Het Gaverdomein is een 6 ha groot park met vijver en speelplein. In het kasteel zijn het Sociaal Huis en het OCMW gehuisvest. Het koetshuis is ingericht als restaurant.

Vercuryse de Solartstraat 24,
8240 Deerlijk
www.gaverkasteel.be
Tel. 056 29 42 70

— **DIKSMUIDE** —

ESENKASTEEL

Kasteel in neoclassicistische stijl, in 1925 gebouwd op de plek van een 19de-eeuwse landhuis dat tijdens WO I totaal verwoest werd. Einde 1944 verbleven de Canadese generaal Foulkes en de Britse veldmaarschalk Montgomery in het kasteel. Het is thans eigendom van de provincie West-Vlaanderen en fungeert als werk- en ontmoetingsplaats onder de naam Streekhuis West-Vlaak.

Wuonemweg 190, 8600 Diksmuide

— **DOOMKERK** —

KASTEEL DE ROO

Herenwoning, omstreeks 1870 tot 'kasteel' verbouwd door toevoeging van twee gekanteelde torens. Privébezit.

Brandstraat 91-93,
8725 Doornkerke (Ruislede)

Kasteel van Boezinghe, Boezinghe

Kasteel van Bossuit, Bossuit

Kasteel de la Faille, Brugge

Kasteel de la Faille, Brugge

Kasteel de Roo, Doornkerke

351 PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Om de veelheid van kastelen overzichtelijk te houden werd gekozen voor een indeling per Vlaamse provincie, met inbegrip van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Bij elk bezoekbaar kasteel geef ik een pak praktische informatie en handige tips. Icoontjes vertellen je in één oogopslag welke troeven en voorzieningen een kasteel te bieden heeft.

Achteraan in het boek vind je registers waarbij de informatie telkens volgens een andere zoekleutel gepresenteerd wordt: de kastelen zijn daar handig gerangschikt per deelgemeente.

Zo krijg jij, lezer en kasteelbezoeker, alle elementen toegespeeld om een heerlijke kasteeldag te beleven.

WAT BETEKENEN DE ICOONTJES?

FIETSRROUTE 27 Het nummer van de fietsroute uit *De mooiste Kastelen van Vlaanderen, Knooppunter Kastelenbox, 40 fietsroutes, Lannoo*

Bezoekbaar kasteel

Openbaar park

Bezoekbaar park (niet gratis)

Restaurant / brasserie

Hotel

Zaalverhuur (feesten en zakelijke events)

Toegankelijk voor mensen met beperkte mobiliteit

Activiteiten voor kinderen

Open monument

EEN BEETJE GESCHIEDENIS

STOERE BURCHTEN

Vanaf de 10de eeuw verschenen in Vlaanderen de eerste kastelen: houten verdedigingswerken die de bewoners en omwonenden moesten beschermen tegen aanvallers, met name de geduchte plunderende Noormannen. Zo'n kasteel bestond uit een toren (**donjon**), die op een heuvel (**motte**) gebouwd was, omringd door een **palissade** en een **gracht**. De toren was toegankelijk via een losse brug of een ophaalbrug. Soms werd de toren in een rivierkronkel of in een moerassige vlakte gebouwd, op plekken dus die moeilijk toegankelijk waren voor een vijandig leger. Vlaanderen had veel **waterburchten** want een brede gracht of rivier bood een efficiënte bescherming in laag gelegen gebied. De **mottekastelen** waren de voorlopers van de stenen burchten.

In de toren of in een aanpalend huis woonde de kasteelheer, die over het omliggende gebied regeerde. Ook zijn familie, bedienden en soldaten verbleven binnen de omheining. Voor de omwonende dorpers en boeren bood de toren een veilig onderkomen in tijden van gevaar.

Mettertijd werden de donjons uitgebreid met allerlei woon- en nutsgebouwen en vanaf de 11de en vooral de 12de eeuw werd als materiaal **steen** in plaats van hout gebruikt. De houten palissade werden vervangen door een **ommuring** met stenen hoektorens.

Niet alle kastelen waren burchten. Plaatselijke heren en adellijke families bouwden op hun domein soms een **versterkte woning**, een **jachtslot** of een buitenverblijf zonder militaire functie. Vaak ontstond een kasteel ook uit een **versterkte herenhoeve**. Veel van die huizen en hofsteden evolueerden mettertijd tot een imposant gebouwencomplex. Kastelen groeiden immers mee met de macht en rijkdom van de kasteelheer. Ze vormden de kern van zijn heerlijkheid.

Je had meestal een **opperhof**, dat is het eigenlijke kasteel, en een eveneens ommurd en omwaterd **neerhof**, waar zich alle voorzieningen voor de voedselbevoorrading en het dagelijks leven van de kasteelheer bevonden: woningen voor de tuinier, de jachtopziener, de kapelaan, een koetshuis, een boerderij, stallen, een moestuin, een boomgaard en nog veel meer.

Weergang in het Kasteel van Beersel

↑↑ Het Slot van Laarne

↑ Salon in Kasteel Ooidonk, Bachte-Maria-Leerne (Deinze). La Rotonde, de belangrijkste salon van het kasteel, biedt een prachtig uitzicht op de omliggende natuur. Het recent heringerichte interieur verzoent huiselijkheid met historische grandeur.

→ Het Kasteel van Arenberg, Heverlee (Leuven)

ELEGANTE LUSTHOVEN

Tot de ontdekking van het buskruit en de uitvinding van het kanon, aan het einde van de middeleeuwen, boden de massieve gebouwen met dikke muren en de zware torens met schietgaten en omlopen, vanwaar wachters de omgeving konden overzien, een vrij goede bescherming, maar daarna niet meer. De kille en ongerieflijke burchten raakten in onbruik.

In de 16de eeuw verscheen een nieuw soort kasteel dat meer **comfort en elegantie** uitstraalde: het lustslot. De kasteelbewoner 'nieuwe stijl' genoot van zijn buitengoed en was er trots op. Hij ontving graag gasten, soms grote gezelschappen, die er konden genieten van de **luxueuze inrichting**, de kunstverzamelingen, feesten en jachtpartijen. De **tuinen en parken** werden in dezelfde geest heraangelegd met bloemperken, grasvelden, vijvers en fontein, dreven en wandelpaden, bossen en heerlijke vergezichten. Puur woonplezier!

HOVEN VAN PLAISANCE

Intussen waren ook de rijke burgers zich bij de kasteelherenstand komen voegen. Zij verwierven – door huwelijk, aankoop of verdienste – een adellijke titel, maakten zich de bijbehorende manier van leven eigen en lieten op het platteland een **hof van plaisance** bouwen om niet altijd in hun herenwoning in de stad te moeten verblijven. De stijl van de kastelen en de vormgeving van de parken veranderden in overeenstemming met de internationale tendensen in kunst en architectuur: van renaissance over barok, classicisme en rococo, tot de 19de-eeuwse neostijlen...

HERWAARDERING NODIG!

Na de Eerste Wereldoorlog werden in Vlaanderen haast geen kastelen meer gebouwd. Heel wat domeinen werden verlaten en de gebouwen verwaarloosd, geplunderd of gesloopt. Andere kregen een nieuwe, soms ronduit 'destructieve' bestemming.

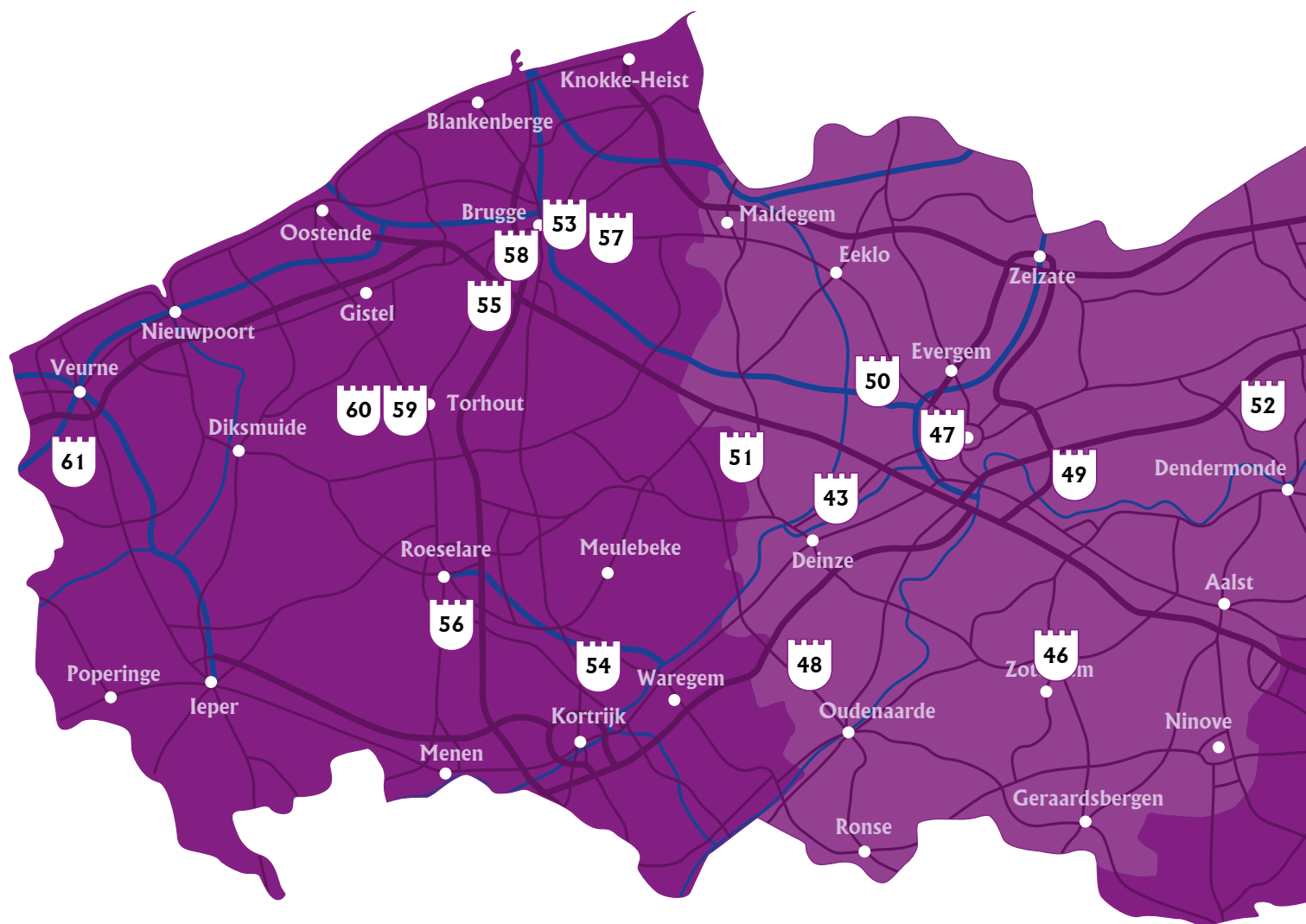
Gelukkig werden de overheid en de bevolking zich er stilaan van bewust dat kastelen een uniek cultureel, bouwkundig en landschappelijk erfgoed vormen. Er werd geïnventariseerd en gaandeweg geherwaardeerd. Moge dit kastelenboek tot die herwaardering bijdragen.

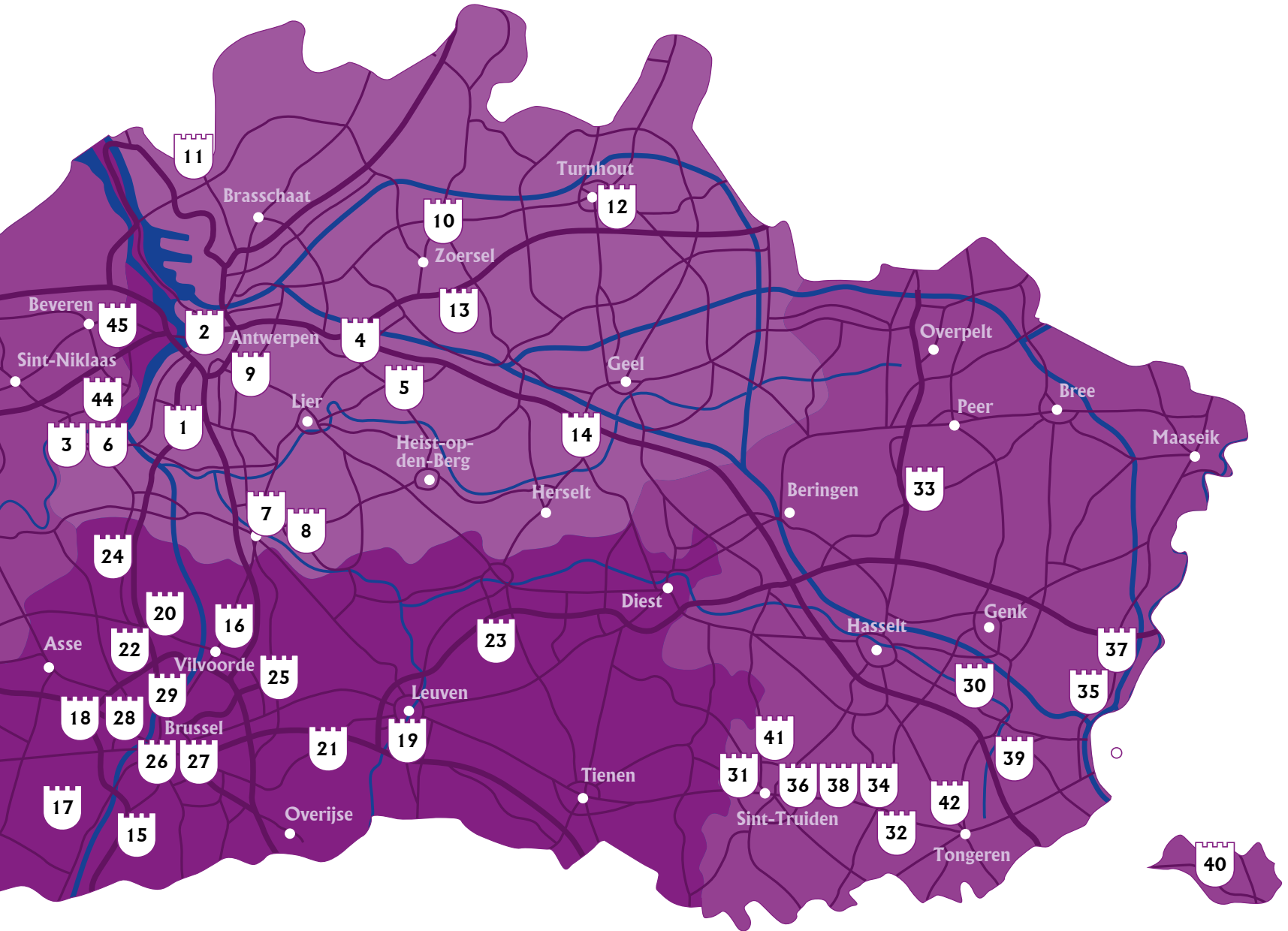

DE MOOISTE KASTELEN VAN VLAANDEREN

INHOUD

ANTWERPEN	19
1 Kasteel Cleydael	20
2 Het Steen	24
3 Kasteel Marnix van Sint-Aldegonde	26
4 Kasteel Bossenstein	32
5 Hof van Rameyen	34
6 Kasteel d'Ursel	36
7 Hof van Busleyden – Paleis van Margareta van Oostenrijk	42
8 Hof van Savoye	44
9 Kasteel Cantecroy	48
10 Domein de Renesse	52
11 Kasteel Ravenhof	56
12 Kasteel van de hertogen van Brabant	60
13 Kasteel de Borrekens	64
14 Kasteel de Merode	66
VLAAMS-BRABANT	93
15 Kasteel van Beersel	94
16 Het Steen – Rubenskasteel	98
17 Kasteel van Gaasbeek	102
18 Kasteel van Groot-Bijgaarden	108
19 Kasteel van Arenberg	112
20 's Gravenkasteel – Lundenkasteel	114
21 Kasteel van Leefdaal – Kasteel de Liedekerke	116
22 Kasteel van Bouchout	118
23 Kasteel van Horst	122
24 Kasteel Diepensteyn	126
25 Kasteel Ter Ham	128
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST	145
26 Egmontpaleis	146
27 Koninklijk Paleis	148
28 Kasteel de Rivieren	156
29 Kasteel van Laken	158
WOORD VAN DANK	5
VLAANDEREN, LAND VAN KASTELN	7
Een beetje geschiedenis	11
LIMBURG	163
30 Kasteel van Schoonbeek	164
31 Kasteel van Duras	168
32 Kasteel van Hex	172
33 Kasteelbrouwerij Ter Dolen	176
34 Kasteel van Rullingen	180
35 Domein Pietersheim	182
36 Kasteel van Ordingen	188
37 Kasteel d'Aspremont-Lynden	192
38 Kasteel van Rijkel	196
39 Landcommanderij Alden Biesen	198
40 Commanderij Sint-Pieters-Voeren	206
41 Kasteel Nieuwenhoven	212
42 Kasteel van Betho	216
OOST-VLAANDEREN	239
43 Kasteel Ooidonk	240
44 Kasteel Wissekerke	246
45 Kasteel Cortewalle	252
46 Kasteel van Leeuwergem	256
47 Gravensteen	260
48 Kasteel Aaishove	268
49 Slot van Laarne	270
50 Kasteel Dons de Lovendeghem	276
51 Kasteel van Poeke	278
52 Kasteel Blauwendael	282
WEST-VLAANDEREN	305
53 Gruuthusemuseum	306
54 Kasteel van Ingelmunster	312
55 Kasteel van Loppem	316
56 Kasteel van Rumbeke	322
57 Kasteel van Male	328
58 Kasteel Tillegem	332
59 Kasteel Ravenhof	336
60 Kasteel Wijnendale	340
61 Kasteel Beauvoorde	344
Registers	371
Fotoverantwoording	381

Het Gruuthusemuseum en de Onze-Lieve-Vrouwekerk, Brugge